

PRANEŠIMO TEMA

SKAITYMO ĮGŪDŽIŲ FORMAVIMAS IR TOBULINIMAS

Mokėti skaityti - tai iš tiesų nuostabu. „Skaitymas... - tai šventa minties ir klausos santuoka“. „Vaiko kalba - vaiko dvasia“.

Skaitymas lavina vaizduotę, kūrybingumą, sugebėjimą įsijausti į kito asmens emocijas, suprasti jo pasaulėjautą. Skaitymas ugdo gebėjimą, vartoti kalbą, formuluoti ir išsakyti savo mintis ir jausmus.

Laiminga šeima, kai mažylio kalba taisyklinga, graži, raiški, o jo dvasinis pasaulis harmoningas, spinduliuojantis meile gėriui, grožiui, teisingumui. Deja, daugybė pavyzdžių liudija, jog nemažos dalies vaikų kalbos raida net labai nutolusi nuo normalios. Tarp jų išsiskiria protiškai atsilikę vaikai, vaikai, turintys specifinių pažinimo sutrikimų, riboto intelekto vaikai.

Pradėdami eiti į mokyklą, visi vaikai tikisi išmokti skaityti, to paties tikisi ir kiti. Kodėl kai kuriems vaikams taip sunku išmokti skaityti? Mokymo ir mokymosi skaityti problemos neaplenkia nė vieno mokyklinio amžiaus vaiko. Vieniems ši veikla kupina malonumų, teigiamų emocijų, kitiems, deja, ji komplikuota, net dramatiška.

Kiekvienas pradinių klasių mokytojas yra turėjęs ar turi mokinių, kurie atrodo guvūs, supratingi, gerai orientuojasi aplinkoje, tačiau niekaip neišmoksta gerai skaityti. Mokytojas išbando viską, ką pats žino ar pataria kolegos, tačiau norimo rezultato nesulaukia. Kodėl? Mokytojui iškyla labai daug klausimų. Ką daryti mokytojui, kai klasėje yra 25 mokiniai, iš jų 5 specialiųjų poreikių. Gerai, kai mokykloje yra specialusis pedagogas ar logopedas, šie specialistai yra mokytojo pagalbininkai, konsultantai, patarėjai. Mokytojas yra pagrindinė figūra, atsakinga už vaiko ugdymą.

Mokytojui reikia gerai pažinti mokinio skaitymo sunkumus. Tam reikia laiko. Tiesiog mokytojas turi pasižymėti mokinio skaitymo problemas. Pvz., skaitydamas keičia raides: e su ė, keičia skiemenis, kokius skiemenis? Netaisyklingai taria garsus, kokius garsus? Ar kartojasi tos pačios klaidos, t.y. ar jos specifinės? Ar visada vaikas daro šias klaidas? Sakykim, vaikas skaitydamas neskiria sakinio ribų ir pan. Tiesiog, vaiko skaitymo problemos turi būti paaiškintos ne abstrakčiai, o konkrečiai. Kas mokinio veikloje kelia man susirūpinimą? Ko mokinys negali padaryti iš to, ką aš norėčiau, kad jis padarytų? Ką mokinys daro, ko aš nenorėčiau, kad jis darytų?

Atsitinka taip, kad mokiniui nesiseka skaityti, sutrikusi jo kalba, mąstymas, klausia ir kiti pažinimo procesai. Sakykim, sutrikusi atmintis, dėmesys, suvokimas. Ką daryti mokytojui, kaip suteikti pagalbą?

Mokytojas kreipiasi į mokyklos specialiojo ugdymo komisiją. Mokyklos specialiojo ugdymo komisija vaiką siunčia ištirti į pedagoginę psichologinę tarnybą (PPT), kuri nustato vaiko intelektą, kalbą, mokslumą bei rekomendacijas taiko vienokio ar kitokio lygio (specialiąją, adaptuotą, modifikuotą) ugdymo programą.

Mokytojas užpildo formą, kurioje pažymi mokinio mokymosi gebėjimus ir sunkumus. Mokyklos specialiojo ugdymo komisija taip pat tiria vaiką, formoje pažymi vaiko gebėjimus, sunkumus bei kitus duomenis. Pasitarime turi dalyvauti vaikas ir tėvai. PPT atlieka išsamų vaiko tyrimą, teikia išvadas, rekomendacijas. Mokytojas turi gerai išanalizuoti psichologinio, pedagoginio, logopedinio vertinimo išvadas, rekomendacijas. Pvz., ryškūs erdvinio - vizualinio suvokimo trūkumai, foneminė klausia neišlavėjusi, garsinės analizės įgūdžiai nesusiformavę ir kt. Tai reikia šiuos sutrikimus šalinti, mokiniui suteikti pagalbą. Specialiojo ugdymo komisija, specialusis pedagogas, logopedas turi mokytojui būti pagalbininkai. Reikia ieškoti literatūros, pradėti dirbti su mokiniu nuosekliai, sistemingai.

Sėkmingam mokymuisi skaityti būtinos tam tikros prielaidos. Turi būti pakankamai išsivysčiusi šnekamoji kalba. Mokinys turi turėti sveikus regimuosius, kalbinės klausos ir kalbinės motorikos analizatorius, pakankamo lygio intelektą. Ypač svarbus vaidmuo tenka klausai, gebėjimui suvokti iš klausos. Dėl girdimojo analizatoriaus funkcijų nepakankamumo mokiniai

painioja artikuliaciniu bei akustiniu požiūriu panašius garsus, nepajėgia atlikti garsinės analizės ir sintezės. Regimojo analizatoriaus funkcijų neišsivystymas apsunkina panašios grafinės formos raidžių skyrimą. Dėl negebėjimo tinkamai koordinuoti akių judesius, orientuotis erdvėje, nesilaikoma eilutės, šokinėjama puslapyje, kartais bandoma skaityti iš dešinės į kairę. Gausios skaitymo bei tarimo klaidos trukdo vaikui suvokti, tai ką perskaito. Įvairūs skaitymo sunkumai vieni su kitais susiję ir lemia vieni kitus. Duoti užduočių: „Kas pasikeitė?“, „Ko trūksta?“. Vaikas perskaitęs turi pasakyti straipsnelio pagrindinę mintį, turinį, atsakyti į klausimus, daryti išvadas, apibendrinimus, analizuoti.

Vaiko skaitymui turi įtakos socialinė kultūrinė aplinka, net pačios gimtosios kalbos fonologiniai, leksiniai, gramatiniai bei kiti ypatumai. Vaiko skaitymui turi įtakos tėvai.

Mokiniai daugiausia daro raidžių pakeitimo klaidų. Jie keičia balsius į dvibalsius (o→uo namo→namuo, è→ie susėdo→susiedo), dvibalsius į balsius (uo→o ruoštis→roštis), ie→e riekę→rekę), dvibalsius į dvibalsius (ie→ei jie→jei). Dažnai è keičiama su e (nežino→nėžino).

Pasitaisymo pobūdžio klaidos - apsirikimai. Kai kurie mokiniai pajunta, kad neteisingai perskaitė skiemenį ar žodį, ir pasitaiso, perskaito teisingai.

Kartojimo tipo klaidos. Mokiniai žodį ar jo dalį perskaito teisingai, tačiau kartoja (paliko paliko, duo - duona).

Dažnokai mokiniai praleidžia raidę ar skiemenį. Šias klaidas daro ir lėtai, ir normaliai skaitydami (pagal skaitymo tempą), ir skiemenudami, ir neskiemenudami (pagal skaitymo techniką). Pavyzdžiui: susirinko→surinko, susėdo→sėdo. Pastebėta, jog praleidimo klaidų dažniau daro berniukai negu mergaitės.

Iterpimo pobūdžio klaidos. Čia mergaitės lenkia berniukus. Matyt, jos, būdamos švelnesnio charakterio sumalonina ir kai kuriuos žodžius skaitydamos (duona→duonelė).

Vaikai painioja, praleidžia, sukeičia raides, skiemenis, sujungia vieno žodžio skiemenį arba visą žodį, pradžioje žodį skaito tyliai, po to jį perskaito garsiai. Dėl to nukenčia skaitymo tempas, perskaityto teksto supratimas ir kt.

Dažniausiai skaitymo sunkumai kyla, kai mokiniai painioja panašius artikuliaciniu bei akustiniu požiūriu garsus, grafiškai panašias raides, kai nemoka atlikti žodžių garsinės analizės ir sintezės. Šie sunkumai susiję su girdimojo analizatoriaus funkcijų nepakankamumu. Mokiniais, turintiems tarties trūkumų, sunkiau suvokti tai, ką perskaito. Skaitymo sunkumai kyla dėl regimojo analizatoriaus funkcijų neišsivystymo bei dėl erdvės ir laiko suvokimų sutrikimų. Jie skaitydami iš tiesų patiria nemažai vargo, nes, painiodami optiškai panašias raides, blogiau suvokia žodžių ir sakinių prasmę, sunku susieti garsą ir raidę, visą tekstą. Suprantama, tokių mokinių skaitymo technika yra neišlavėjusi.

Moksleiviai, turintys skaitymo sunkumų dėl specifinių pažinimo procesų sutrikimų

Moksleiviai, turintys vizualinių procesų sutrikimų

Jie ilgai neišmoksta skaityti, rašyti, ir tuo atrodo panašūs į sutrikusio intelekto vaikus, nors tokie nėra, nes jų bendrieji intelektiniai gebėjimai pakankami arba net aukšti. Šių mokinių problema ta, kad realūs jų mokymosi (akademiniai) rezultatai kur kas žemesni nei jų intelektiniai gebėjimai. Atsilikimą moksle lemia specifiniai vizualinių procesų (suvokimo regėjimu) sutrikimai, trukdantys pilnavertiškai naudotis pakankamais intelektiniais gebėjimais. Lingvistinių (kalbos) procesų formavimasis normalus, psichofizinė branda gera. Moksleiviai turi skaitymo problemų, sietinų tik su regimojo suvokimo sutrikimais. Šios grupės moksleiviams būdinga optinė disleksija. Jie sunkiai ir netiksliai atpažįsta, skiria raides, nes neaiškiai suvokia jų formą, „nepastebi“ smulkių skirtumų (pvz., I ar J; n ar m; l ar t, ar f), painioja optiškai panašias, tik skirtingai erdvėje orientuotas raides (pvz., p – d - b; n - u), sunkiai jungia jas į skiemenis ir skiemenis į žodžius, ne visada pasiekia patenkinamos skaitymo technikos. Tačiau perskaityto žodžio prasmę suvokia. Skaityti pradėti mokyti naudojant trijų matmenų (erdvines raides) raides, jos turi būti gana didelės,

šiuurkščios, kad vaikas jas gerai matytų, galėtų apvesti pirštu, „dėlioti“ žodžius ir kt. Naudoti korteles su didesnėmis nei įprasta raidėmis, be iliustracijų, su labai ribotu informacijos kiekiu vienoje kortelėje. Tik po to pereiti prie „normalaus“ dydžio raidžių. Tekstuose naudoti vaizdines suvokimo „palengvinimo“ priemonės: tekstai turi turėti gerą struktūrą; painesni dalykai gali būti paryškunami tamsesniu šriftu ar spalva, pvz., vaiko labai maišomos raidės **p, b, d** gali būti skirtingos spalvos, gali būti žymimi vaiko painiojami raidžių junginiai. Kinestezinis (per judesį) skaitymo mokymo būdas. Vaikas mokosi skaityti, apveddamas kiekvieną raidę pirštu ir įsijausdamas ne tik į vaizdą, be ir į judesį. Tai patikslina regimąjį suvokimą ir padeda formuoti grafemos vaizdiniui. Visuminis skaitymo būdas, kai vaikas skatinamas tiesiog įsiminti žodžių ar sunkiai jungiamų į skiemenis raidžių derinių vaizdą. Sunkesnių raidžių junginių įsiminimui gali būti naudojamos kortelės, su kuriomis nuolat vyksta lavybos, „apšilimas“ prieš skaitymo pamoką. Šis būdas naudingas vaikams, turintiems vizualinės sintezės - jungimo į visumą - problemų. Tikslinga skaityti, klausantis įrašų ir atpažįstant žodžių vaizdus. Kontekstinis skaitymo, supratimo ir minties reiškimo mokymas. Mokinys pratinamas orientuotis į prasmę, kuri palengvina atskirų žodžių perskaitymo sunkumus. Šiems vaikams galima iš anksto pasakyti, apie ką bus skaitomas straipsnelis ir pan. Rašyti raides užsimerkus ir užsimerkus su pirštu ore ant suolo.

Moksleiviai, turintys audiovizualinių ryšių sutrikimų.

Mokantis skaityti perceivinginiai motoriniai ryšiai būtini, nes moksleiviai nuolat turi tapatinti garsą ir raidę, skaitytinę ir spausdintinę kalbą (frazę, žodį). Dėl garso ir raidės, išarto ir užrašyto žodžio tapatinimo problemų jų kartais beveik neįmanoma išmokyti skaityti, jei neteikiama ypatinga pagalba. Mokiniai ilgai painioja garsų ir juos žyminčių raidžių priklausomybę, ilgai painiojasi, skaitydami paprasčiausius žodžius. Sunkiai supranta teisingai perskaitytų žodžių reikšmę, todėl jiems ilgai būdingas mechaninis skaitymas. Panašiai skambančius ar artikuliuojamus garsus bei panašaus vaizdo raides jie painioja ne dažniau nei kitas. Kai daugelis vaikų neblogai skaito, o mokinys, turintis audiovizualinių ryšių sutrikimų, labai atsilieka, reikia rūpintis, kad jis „neiškristų“ iš pokalbių, diskusijų, svarstymų apie perskaityto teksto turinį vien todėl, kad neperskaitė ar nesuvokė ką skaitė: vaikas galėtų išklaudyti teksto įrašą per ausines, jam tekstą galėtų padėti perskaityti mokytojas ar tėvai.

Multisensorinis raidžių mokymo būdas

Mokinys vienu ir tuo pačiu metu (ne paeiliui), ne žingsnis po žingsnio, o vienu ir tuo pačiu metu):

- mato grafinį raidės vaizdą (regimasis suvokimas),
- girdi mokytojo tariamą garsą, kurį ši raidė žymi (suvokimas klausia),
- pats pirštu apveda šiuurkščios faktūros raidę („jaučia savo rankos judesį, raidės paviršių; mato piršto judesį, „rašantį“ raidę),
- pats sako garsą (stengdamasis pajusti kalbos padargų padėtį, vibraciją, oro srovę ir kt.),

- girdi savo sakomą garsą (suvokimas klausia).

Tai padeda atsirasti ryšiams tarp visų pojūčių - regimųjų, girdimųjų, kinestezinių, taktilinių - ir pagaliau suvokti raides ir jos žymimo garso priklausomybę.

„Skaityk, apvedžiodamas pirštu“:

- vaikas skaito, kiekvieną raidę apvedžiodamas (ne sekdamas, bet apvedžiodamas) pirštu - kinestezinis ir taktilinis jutimas „atrakina“ raides prasmę; mokytojas laikydamas už rankos, gali padėti tai daryti sparčiau.

„Skaityk mintyse“:

- vaikas skaito įsivaizduojamus skiemenis, žodžius.

„Klausykis įrašo ir skaityk, apvedžiodamas pirštu“ (įrašas turėtų būti lėtas).

Kinestezinis būdas

Mokiniui pasiūloma vaizduoti raides kūnu: parinkti atitinkamą pozą, įsijausti į raidės „būseną“, ją sugyventi. Galima vaizduoti vien rankomis ar pirštais. Atsiranda papildomų potyrių, išgyvenimų, padedančių sieti raidę su jos žymimu garsu.

Moksleiviai patiria skaitymo sunkumų dėl specifinių atminties sutrikimų

Vaikai skaito lėčiau, atsargiau, pamiršta raides. Šie vaikai blogiau įsimena tekstą, todėl į klausimus atsako dažniausiai netiksliai, neišsamiai.

Šie moksleiviai ilgai neišmoksta skaityti. Jie gali turėti informacijos įsiminimo, išlaikymo ir atgaminimo problemų. Vieną kartą perskaitę tekstą, neprisimena veikėjų, įvykių, jų nuoseklumo, datų, todėl negali tiksliai atsakyti į klausimus, perpasakoti, ką skaitė (tačiau skaitomą sakinį, pastraipą supranta gerai ir tuoj pat paklausti gali paaiškinti jų esmę).

- neakcentuoti prastos vaiko atminties, jos nesureikšminti; leisti pajusti jam, kad mąstymo, samprotavimo reikalaujančias užduotis jis gali atlikti geriau nei kiti. Nurodymai, užduotys ar instrukcijos mokiniui turi būti formuluojamos aiškiai ir etapais - tik atlikus vieną užduoties dalį gali būti paaiškinama kita. Svarbu nuolat įsitikinti, ar mokinys nedirba todėl, kad nesupranta, ar todėl, kad jau pamiršo, ką daryti. Visa mokymuisi reikalinga informacija turi gulėti mokiniui po ranka (mokytojas turėtų pasirūpinti, kad būtų patogiu ir paprastu ja naudotis): spausdintinių ir rašytinių raidžių raidynai ir kt.

- mokiniai skatinami lyginti, gretinti raides, ieškoti jų skirtumų ir panašumų, pvz., iš vienos raidės padaryti kitą, pripiešiant ar ištrinant vieną elementą, kitaip išlankstant vielutę, raides, skiemenis lipdyti iš plastilino, tešlos, molio. Su spalvotomis kreidelėmis raides piešti ant asfalto, su pagaliuku rašyti ant žemės, smėlio, sniego, ant aprasoto lango.

Nuo pat mažens mokiniai turėtų vadovautis taisykle: „Nepamiršti to, ką pasižymėjai, užsirašei, paženklinai“. Šiandien raides išmoko, rytoj jų neprisimena, todėl nuolat jas kartoti. Neprisimena paveikslėlio turinio, negali pakartoti ką tik girdėtų faktų; mokiniai labai vargsta, mokydami eilėraščių, tekstų ištraukų mintinai - tai tokiu būdu tada skirti jam kitą užduotį, pvz., ką tu įsivaizduoji perskaitęs pirmąjį stulpelį - nupiešk arba deklamuoju turi būti vaizdas - priminimas. Informacijos kiekį būtina sumažinti iki minimumo - mažomis dalimis, pastraipėlėmis.

Moksleiviai, turintys savireguliacijos sutrikimų

Jiems būdingos mokymosi ir elgesio problemos. Pagrindinė jų mokymosi sunkumų priežastis - sutrikęs gebėjimas organizuoti savo veiklą bei kontroliuoti savi emocijas, elgesį. Mokiniams sunku nusiteikti darbui dėl ko nors apsispręsti, numatyti, planuoti veiksmus, darbo etapus, darbą kantriai atlikti iki galo, įveikti kliūtis ir pasiekti rezultatą. Kita vertus, mokiniams būdingas nedėmesingumas, impulsyvumas, emocinis labilumas, sunkiai kontroliuojami netikslingi judesiai (hiperkinezės) arba, priešingai, itin lėtas veiklos tempas, vangumas, astenizacija. Moksleiviams taip pat būdinga veiklos strategijų stoka.

Mokiniai patiria sunkumų, bendrų visam mokymosi procesui. Jiems būdingos klaidos, atsirandančios dėl neteisingai suvokto mokytojo nurodymo, informacijos. Mokinys skaitydamas pameta žodį, eilutę; perskaitęs žodžio pradžią, spėja jį ir pasako neteisingai; dėl blaškymosi pamiršta ką skaitęs ir negali pasakyti pagrindinės minties.

Dažnos klaidos, kurios atsiranda dėl mokymosi organizavimo sunkumų: vaikai dirba nenuosekliai, neplaningai. Tai ypač išryškėja savarankiškų, kūrybinių užduočių metu. Ką nors pasakodami mokiniai peršoka nuo minties prie minties, nuo faktų dėstymo prie savų asociacijų ir kt. Turėtų būti numatyta galimybė nuolat kaitalioti įvairaus pobūdžio medžiagą, kad mokiniams būtų įdomu, nepabostų. Mokinys iš anksto nuteikiamas tam tikrai veiklai: pasakoma, ką reikėtų „išgirsti“, klausantis skaitomo teksto; į ką kreipti dėmesį iliustracijose.

Šios ir kitos priežastys lemia didelius skaitymo sunkumus.

Mokiniai be papildomos pedagoginės pagalbos skaitymo sunkumų įveikti nepajėgia. Kad mokinyš pradėtų skaityti, tam reikalingas kruopštus, tikslingas, nuoseklus darbas.

Skaitymas gali būti apibūdinamas kaip sudėtingas psichofiziologinis procesas, kuriame dalyvauja kalbinės motorikos, kalbinės klausos ir regėjimo analizatoriai.

Pratimai, palengvinantys skaitymą

Artikuliacijos pratimai

Tikslas - lavinti fonetinę klausą, kalbą, tikslinti intonaciją.

Raiškus žodžių tarimas priklauso nuo artikuliacijos organų išlavėjimo. Didelę reikšmę turi lūpos, liežuvis, gomurys, dantys, liežuvio prispaudimas prie dantų, sukandimas, veido raumenys.

„Balionas sprogo“

Visi įkvepia pro nosį, išpučia žandus ir nekvėpuoja. Po to iškvepia su garsu „pach“.

Lūpų pratimai:

Trumpas pūtimas. Pučiame vatos gniužulėlį tolyn nuo delno.

Ilgas pūtimas. Pučiame iškedentą vatos gniužulėlį į viršų ir stengiamės, kad jis nenukristų.

Liežuvio pratimai:

Iškišame platų liežuvį ir „paguldome“ ant smakro.

Stengiamės liežuviu pasiekti nosį.

Gomurio pratimai:

Vilko juokas (linksmi, liūdnei). Tariame lėtai: cha cha.

Ir labai greitai: cha cha cha cha.

Judesių koordinacija

Tikslai - lavinti judesių koordinaciją, kinestezinius pojūčius, erdvinį mąstymą, suvokimą.

Balsių mankšta

Šis pratimas moko ne tik įsiminti, bet ir pajusti, kurioje kūno dalyje „apsigyvena“ garsai.

Atsistojame. Užsimerkiame. Rankos už galvos. Pasistiebiame ant pirštų galų ir krisdami ant kulnų tariame garsus, stengdamiesi pajusti, kurioje kūno dalyje vibruoja tariamas garsas.

U – U – U – pilvo apačioje,

O – O – O - ties bamba,

A – A – A - krūtinėje,

E – E – E - apatinėje gerklės (kaklo) dalyje,

I – I – I - galvoje,

Y – Y – Y - ausyse.

„Du ožiukai“

Suolo draugai susiglaudžia kaktomis ir stumia vienas kitą. Prie kairiojo smilkinio yra kalbos centrai.

Dėmesio pratimai

Tikslas - lavinti pastabumą, suvokimą, atmintį, mokytis susikoncentruoti.

Gebėjimas sukaupti dėmesį - svarbi vaiko sėkmingo mokymosi ir bet kurios veiklos sąlyga. Ką nors suvokti, suprasti ar įsiminti įmanoma tik sutelkus dėmesį į tą dalyką. Nesugebėjimas susikaupti, valios stoka arba silpni klausymo įgūdžiai apsunkina mokymąsi.

Šaltas maistas, saldainio čiulpimas, saulėgražų lukštenimas, finikai ramina ir padeda sukonzentruoti dėmesį.

Venkite dalykų, kurie blaško dėmesį:

- nesodinkite tokio moksleivio prie lango, durų, radiatoriaus, judriųjų bendraklasių (tai yra ten, kur daug pašalinių dirgiklių);

- pasodinkite moksleivį taip, kad jis matytų tik dalį savo klasės draugų;

- nesodinkite greta tokių moksleivių, kurie gali skriausti, erzinti, nes emocijos - tai taip pat pašalinis dirgiklis;

Palaikykite moksleivio dėmesį klasėje šiomis priemonėmis:

- pasodinkite jį taip, kad jis gerai matytų mokytoją, o jūs - moksleivį;

- dažnai patikrinkite, kaip jis dirba per pamoką, nebūtinai sustodami ilgiau, svarbu, kad moksleivis matytų, jog jūs žinote, ką jis veikia;

Nevenkite akių kontakto, kūno kontakto (palytėkite petį ir pan.), taip išreikškite pritarimą, skatinimą susikaupti, pastabomis netrukdydami visos klasės darbo (kūno kontaktas neturi sukelti neigiamų emocijų, todėl prisiliesdami neišsigąskite, nepažeminkite);

Stenkitės, kad mokymo procesas būtų vaizdus, dinamiškas, kad užduočių pobūdis keistųsi (jei ne visai klasei, tai bent šiam mokiniui).

Kompensuokite nedėmesingumo pasireiškimus konkrečioje veikloje:

- jei moksleivis turi dėmesio perkėlimo sunkumų, mokykite liniuote pasižymėti skaitomą eilutę, mažinkite straipsnelių apimtį;

- jei moksleivis turi dėmesio paskirstymo sunkumų, tuo pačiu metu negali vykdyti kelių instrukcijų (pvz., skaityti sakinio ir atlikti užduotį), skaidykite užduotis dalimis, pateikite naują instrukciją po to, kai moksleivis atlieka pirmąją užduotį.

Elgesio modifikavimas - programa, skatinanti dėmesį, pavyzdžiui, pastiprinimas skatina dėmesingą elgesį, o bausmės jį slopina.

Pojūčių lavinimo pratimai

Pojūčių lavinimas turi stimuliuojančios įtakos nervų sistemai, žadina psichinius jausmus, padeda kaupti patirtį, lavinti vaizduotę, leidžia pažinti pasaulį: šviesą, formą, spalvą, garsą, prisilietimą, skonį, kvapą ir t.t.

Išlavę pojūčiai padeda reguliuoti emocijas, tvardyti konfliktinėse situacijose, daryti pagrįstus sprendimus.

Žmogaus pojūčių lavinimui trukdo šiuolaikinis gyvenimo tempas bei ritmas, televizija, kompiuteriai. Jie slopina individualumą, jausmus, apriboja tiesioginį gyvą bendravimą, bukina pojūčius. Be to, teigiama, kad vien vizualiniu būdu gaunama informacija palaiapsniui slopina atmintį.

Suvokę regimąjį pasaulį įvairiais pojūčiais, vaikai įgyja tam tikros patirties kūrybinei veiklai, giliau suvokia juos supančią aplinką.

„Užbaik sakinį“

Tikslas - tikslinti ir turtinti žodyną, kalbą, mąstymą.

Mokiniai vardija, pvz.: aš noriu valgyti, pajudėti, miegoti, pamatyti...

AŠ JAUČIU: savo kvėpavimą, šilumą, kaip plaka širdis, skaudą dantį...

AŠ MATAU: debesis, jūrą, žolę, lentą, stendą...

AŠ LIEČIU: medį, katiną, draugą, knygą...

AŠ RŪPINUOSI: gėlėmis, sesute, seneliu, draugu...

AŠ STENGIUOSI: būti draugiškas, atviras, suprasti žmogų, būti linksma...

Smulkiosios motorikos lavinimas

Pirštai - tai išorinės smegenys (I.Kantas)

Tikslai - lavinti smulkiąją motoriką, lytėjimo bei kinestezinius pojūčius, dėmesį, kalbą, tartį.

Daugelis žmogaus gebėjimų siejasi su motorika. Dar kūdikystėje vaikas pradeda susipažinti su pasauliu viską čiupinėdamas, liesdamas ranka, pirštais. Per čiuopimo ir lytėjimo pojūčius vaikas bręsta, bręsta ir jo smegenys. Vaikas mokosi pažinti aplinką, koordinuoti judesius.

1873 m. vokiečių Fridrichas Febelis siūlė į mokymo procesą įtraukti tradicinius žaidimus, akcentuojančius tikslų pirštų judesiu svarbą.

Smulkiąją plaštakų motoriką lavina įvairios dėlionės, smulkūs konstruktoriai, mozaikos, piešimas, pynimas, lipdymo ir varstymo darbai, origamis, pirštų lėlės.

„Pirštų išdaigos“

Ruošiame rankas pratimams. Triname delnus, kol sušyla.

„Katės nagai“

Kairės rankos delną ištiesti, o dešinės rankos 4 pirštais stipriai braukti delno viduriu. Pakeisti rankų padėtį.

„Namo stogas“

Abiejų rankų pirštų galiukus sujungti. Užsimerkti ir įsivaizduoti: „šyla namas“.

Kvėpavimo pratimai

Kvėpuoti - vadinasi gyventi

Tikslai - ugdyti teisingo kvėpavimo įgūdžius, įsisąmoninti kvėpavimo reikšmę.

Teisingas kvėpavimas - tai tiltas, kuriuo į mus žengia sveikata, gera savijauta, dvasinė pusiausvyra ir ramybė, kuria džiaugiamės, vadindami ją žmoniškąja pilnatve.

Be to, teisingai kvėpuojant galima lengviau susikoncentruoti, susikaupti, įveikti nerimą, nepasitikėjimą. Jeigu esame susijaudinę, supykę, suirzę, stengiamės kiek įmanoma giliau įkvėpti, keletą sekundžių sulaikyti kvėpavimą ir lėtai iškvėpti. Irzlumas, bloga nuotaika praeis.

Žmogus gali išgyventi keletą savaičių be maisto, dieną be vandens, ir tik kelias minutes be oro. Negavęs oro žmogus paprasčiausiai uždustų ir numirtų. Tai padeda patarlės, priežodžiai, mįslės.

Ant stalo pasistatyti stiklines su trupučiu vandens, įdedame šiaudelius ir „gargaliuojama“.

„Balionų pūtimas“

Pailginti iškvėpimo laiką pūsdami balionus ir pienės pūkus gamtoje, plunksneles, vatą.

Akių pratimai

„Drugeliai“

Pratimas atliekamas akių mankštos pabaigoje arba per skaitymo pamoką (sakinio gale mirkstelėti). Tai intensyvus mirksėjimas. Kartojamas 20 kartų. Pamirksėjus kuo stipriau užsimerkti ir atsimerkti.

Mokomieji ritminiai (plojimo) pratimai

Ritmas žmogaus gyvenime vaidina itin svarbų vaidmenį. Ritmiška veikla, ritmiški judesiai aktyvina dėmesį, gerina atmintį, teikia džiaugsmo ir įkvepia pasitikėjimo savimi. Ritmiškas plojimas skatina skirtingų pojūčių sąveiką ir ryšį, stiprina atmintį, nes plojimo garsai veikia sensoriką, motoriką, emocijas.

Plaštaka gydo, plaštaka moko !

Mūsų plaštakos ir pėdos - tai viso kūno atitikmenų sistema, kurią sudaro labai aktyvūs taškai. Stimuliuojant šiuos taškus pasiekiamas didelis profilaktinis efektas, apsaugantis organizmą nuo ligų. Vaikščiodamas, bėgiodamas, plodamas, atlikdamas kitus judesius, žmogus natūraliai stimuliuoja tuos taškus.

Plodami pajuntame ritmą, sužadiname nervų „taškus“. Ritmingi judesiai tiesiogiai paveikia smegenų centrų valdomą regimąją, motorinę, emocinę atmintį. Pats plojimo veiksmas suteikia pasitenkinimą, padeda įveikti kai kurių vaikų įgimtą nerangumą. Plodami kažką imituojame, pamėgdžiojame, taip pasireiškia nauji jutiminiai, motoriniai veiksmai. Judesyje tariamas garsas, žodis yra lydymas vidinio virpesio, mokiniai geriau ir lengviau įvairiose situacijose įgytas žinias įsisąmonina bei pritaiko praktiškai.

„Žmogutis eina“

Didžiulis ir bevardis pirštai bėga stalu. Pirma dešinės, po to kairės rankos pirštai ir kartu abiejų rankų pirštai lenktyniauja.

Vokiečių pedagogas R. Štaineris rekomenduoja derinti balsių dainavimą sieti su judesiu.

Garsą „a – a - a“ patariama dainuoti iškėlus rankas į viršų, tai lyg „atradimo“, „atsivėrimo“ džiaugsmas.

Garsą „o – o - o“ patariama dainuoti atliekant judesį lyg norėtų apglėbti visą pasaulį.

Garsą „ū – ū - ū“ rankos ištiestos į priekį, šiek tiek aukštyn, delnai į grindis.

Garsą „ė – è - è“ sukryžiaavę rankas prieš save. Tai savignos judesys.

Garsą „i – i - i“ vieną ranką tiesia aukštyn, kitą - žemyn. Tai lyg jungtis tarp dangaus ir žemės.

Parengė
Janina Simanavičienė
Kazlų Rūdos specialiosios mokyklos
vyr. specialioji pedagogė

Literatūra:

1. Ališauskas, A. (1996). Vaikų vystymosi ypatingumų pažinimas ir įvertinimas. Šiauliai.
2. Ambrukaitis, J. (2000). Lietuvių kalbos specialioji didaktika. Šiauliai.
3. Ambrukaitis, J. (2003). Lietuvių kalbos didaktinė medžiaga. Šiauliai.
4. Ambrukaitis, J. (1996). Specialiųjų poreikių vaikai. Šiauliai.
5. Ambrukaitis, J. (1997). Specialiųjų poreikių vaikų ugdymas. Šiauliai.
6. Ambrukaitis, J. (2000). Vaikų, turinčių mokymosi sunkumų, gimtosios kalbos ugdymas I klasėje. Šiauliai.
7. Barauskaitė, J., Čepaitienė, G., Mikulėnienė, D., Pabrėža, J., Petkevičienė, R. (1995). Lietuvių kalba I. Vilnius.
8. Denikytė, S. Pečiulienė, O. (1999). Ikimokyklinio amžiaus vaikų, turinčių kalbos sutrikimų, orientavimosi erdvėje ugdymas. I dalis. Šiauliai.
9. Garšvienė, A., Ivoškuvienė, R. (1993). Logopedija. Kaunas.
10. Giedrienė, R., Mockevičienė, O. (1995). Kodėl nemiela mokykla? Vilnius.
11. Iš logopedų darbo patirties. (2000). Jei sunku skaityti, rašyti... Vilnius.
12. Jakimavičienė, E. (2000). I-IV klasių mokinių rašymo sutrikimų šalinimas. Šiauliai.
13. Nežymaus protinio atsilikimo vaikų ugdymas. II dalis. (1996). Šiauliai.
14. Nežymiai protiškai atsilikusių vaikų ugdymas. V dalis. (2000). Šiauliai.
15. Pozdniakovienė, L. (2001). Pratimai, palengvinantys mokymąsi. Vilnius.
16. Unčiurys, J. (1988). Vaikų kalbos trūkumai ir jų šalinimas. Kaunas.
17. Zambacevičienė, E. (2006). Vaiko psichologinis pažinimas. Šiauliai.